



# نقش صنایع کارگاهی «کوچک» در توسعه روستایی

(مطالعه موردی: شهرستان شهرضا)

دکتر احمد تقدیسی

عضو هیات علمی گروه جغرافیا - دانشگاه اصفهان

دکتر مسعود مهدوی

استاد دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران

دکتر بیژن رحمانی

دانشیار دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی

دکتر رحمت اله منشی زاده

استاد یار دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی

## مقدمه

تجارب کشورهای پیشرفته و در حال توسعه بیانگر آن است که استقرار نواحی و شهرکهای صنعتی و کارگاههای کوچک تولیدی صنعتی در نزدیکی نواحی روستایی همواره دگرگونیهای بسیاری به لحاظ اقتصادی - اجتماعی، کالبدی - فضایی و زیست محیطی در مقیاسهای کوچک و بزرگ به دنبال داشته است.

بر این اساس ایجاد نواحی و شهرکهای صنعتی در شهرستان شهرضا که در مجاورت روستاهای آن شکل گرفته است نیز باعث دگرگونیهای طبیعی، انسانی، اقتصادی، فضایی و زیست محیطی فراوانی گردیده است که در این پژوهش به بررسی آن پرداخته می شود.

بر این اساس برای شناخت تأثیر صنایع کارگاهی در نواحی روستایی ضروری بنظر رسید تا در یک ارزیابی اجتماعی، اقتصادی ضمن آشنایی با مفهوم صنایع کارگاهی (کوچک) و عوامل مؤثر بر آن، پیامدهای استقرار این صنایع در مناطق روستایی مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد. بنابراین بر آن شدیم تا در یک مطالعه موردی در پهنه جغرافیایی شهرستان شهرضا و در سطح ۵ شهرک و ناحیه صنعتی آن؛ پیامدهای اجتماعی و اقتصادی ایجاد صنایع کارگاهی در توسعه روستایی را در بوطه آزمایش قرار داده و مهمترین نقاط قوت و ضعف ایجاد صنایع کارگاهی در جهت حصول به اهداف توسعه پایدار روستایی را مورد بحث قرار دهیم که در این زمینه فرضیاتی به شرح ذیل تبیین گردید.

۱- ایجاد و گسترش صنایع کارگاهی در نزدیکی مناطق روستایی شهرستان شهرضا به عنوان مکمل و پشتیبان بخش کشاورزی باعث افزایش زمینههای اشتغال و درآمد و جاذب نیروهای کار مازاد بر فعالیت کشاورزی در مناطق روستایی می شود.

۲- بهبود بیشتر وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فضایی روستاهای مناطق روستایی شهرستان شهرضا تنها با سرمایه گذاری خود روستائیان

محلی امکان پذیر است. (از طریق مشارکت روستائیان توأم با اعتبارات بانکی یا شرکاء شهری)

## روش تحقیق

برای بررسی فرضیات، از روش اسنادی و پیمایشی جهت جمع آوری اطلاعات استفاده شد. از آنجا که برای گردآوری اطلاعات به صورت پیمایشی ابزار مورد استفاده پرسشنامه می باشد، بدین منظور جهت گردآوری اطلاعات دو نوع پرسشنامه تهیه و تدوین شد و به صورت مصاحبه از پرسش شوندها تکمیل گردید.

۱- پرسشنامه واحدهای تولیدی که از مدیران صنایع کارگاهی واقع در شهرستان شهرضا سؤال شد.

۲- پرسشنامه فردی شاغلین روستایی در واحد تولیدی که در نواحی و شهرکهای صنعتی مورد مطالعه در صنایع کارگاهی مشغول به کار بودند.

جامعه آماری پژوهش ۴۱ واحد کارگاهی در منطقه که بنابر تعریف جزو صنایع کارگاهی محسوب می شوند پرسشنامه واحد تولیدی از مدیران آن کارگاهها تکمیل گردید و با توجه به شناخت از ویژگیها و حجم جامعه آماری تعداد نمونه ۸۰ نفر شاغلین روستایی مشغول به کار در واحدهای تولیدی به صورت تصادفی طبقه بندی شده انتخاب و تکمیل پرسشنامه از آنها صورت پذیرفت.

جهت تجزیه و تحلیل دادهها از برنامه spss استفاده شد و آمارها در سطح توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند.

در ترسیم نمودارها از بسته نرم افزاری Excel بهره گرفته شد. برای تهیه نقشهها ضمن تهیه نقشه پایه با استفاده از نرم افزارهای Auto Cad ، Corel draw و Photoshop نقشهها تکمیل گردید و با توجه به نظریات و تئوریهای اندیشمندان بزرگ در باب آثار و پیامدهای استقرار صنایع کارگاهی (کوچک) در مناطق روستایی به تجزیه و تحلیل موضوع به شرح زیر پرداخته شد که بطور

مختصر نتایج حاصل از این پژوهش ارائه می‌شود.

مصرفی به قرار زیر بوده است.

از آنجائیکه وزن دهی اجناس یکسان نیست مثلاً: خرید یک رادیوی کوچک با خرید یک اتومبیل برابری نمی‌کند لذا به بررسی هر یک از موارد به طور جداگانه پرداخته شده و آزمون آماری برای معناداری یا عدم آن برای هر یک از اجناس جداگانه محاسبه گردیده است، که در مجموع می‌توان گفت که نتیجه معناداری در مصرف کالاهای با دوام با اشتغال صنعتی بدست آمده است.

## بحث و بررسی درباره فرضیات

مروری بر دیدگاه‌ها و نقطه نظرات ارائه شده در باب آثار و پیامدهای استقرار صنایع کارگاهی (کوچک) در مناطق روستایی نشان می‌دهد که صنعتی شدن منتج به اثرات عمده‌ای در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه شده است که برخی از این آثار در جدول زیر ارائه شده است. از جمله: افزایش درآمد، ایجاد فرصت‌های شغلی، کاهش مهاجرت‌های روستایی، بهره برداری از منابع محلی و گسترش صادرات و...

### جدول ۲: تغییر درصد مصرف کالاهای مصرفی با دوام در بین شاغلین

#### روستایی در قبل و بعد از اشتغال

نام کالای با دوام	قبل از اشتغال (درصد)	بعد از اشتغال (درصد)
رادیو	۷۷/۳	۲۲/۷
ضبط صوت	۷۳/۶	۲۳/۴
تلویزیون سیاه و سفید	۹۳/۸	۶/۳
تلویزیون رنگی	۵۰/۹	۴۹/۱
چرخ خیاطی	۸۲/۹	۱۷/۱
ماشین لباسشویی	۶۳/۶	۳۶/۴
اجاق گاز	۸۴/۶	۱۵/۴
یخچال	۸۶/۵	۱۳/۵
یخچال فریزر	۵۰	۵۰
جاروبرقی	۵۸/۳	۴۱/۷
کولر	۱۶/۷	۸۳/۳
تلفن	۲۸/۲	۷۱/۸
دوچرخه	۷۴/۱	۲۵/۹
موتور سیکلت	۴۸/۷	۵۱/۳
ماشین سواری	۲۸/۶	۷۱/۴
سی دی	۱۴/۳	۸۵/۷
موبایل	۰	۰
پنکه	۶۶/۷	۳۳/۳
سایر	۲۰	۲۰

مأخذ: تحقیقات میدانی نگارنده - ۱۳۸۴

### جدول ۱: پیامدها و آثار استقرار صنعت در نواحی روستایی

آثار و پیامدهای استقرار صنعت در روستا	واژه‌های کلیدی	محققان
۱- افزایش درآمد	ثبات درآمدی، کاهش اختلاف درآمد شهر و روستا، تغییر الگوی مصرف	فارس، ریزوانول، لیدهولم
۲- ایجاد فرصت‌های شغلی	افزایش ضریب اشتغال، اصلاح شرایط کار، کاهش نرخ بیکاری	کوران، جی تی شین
۳- کاهش مهاجرت‌های روستایی	کاهش مهاجرت به شهر نواحی روستایی در مقایسه با نواحی فاقد صنایع کوچک	گودرای
۴- گسترش صادرات	نعطاف‌پذیری تولید، رسوخ به بازارهای جهانی روستا، تغییر الگوی مصرف	رائو
۵- بهره برداری از منابع محلی	بهره برداری از منابع انسانی (مشارکت‌های مردمی) و منابع طبیعی روستا	ولدسمه

یکی از مهمترین پیامدهای صنعتی شدن روستا که در مبانی نظری به تفصیل بدان پرداخته شد، اثرات درآمدزایی و تبعات آن در سطح مناطق روستایی است.

این تبعات که نموده‌های آن می‌تواند در افزایش مصرف کالاهای بادوام تجلی یابد و به شکل گسترده‌ای نیز در تحقیقات اسلام ریزوانول در الگوی صنعتی شدن چین مشاهده شده است، بیانگر تأثیرات عمیق استقرار صنعت در مناطق روستایی چین در جهت تغییر الگوی خرید و مصرف کالاهای مصرفی با دوام است که با تبیین الگوی ریزوانول در منطقه مورد مطالعه از همگنی و شباهت قابل قبولی برخوردار بوده است.

جهت تبیین و آزمون این ادعا حضور انواع کالاهای مصرفی بادوام در دوره قبل و بعد از اشتغال در قالب اقلامی چون رادیو، ضبط صوت، تلویزیون سیاه و سفید... در سطح ۸۰ نفر از شاغلین روستایی مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج آن در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در هر یک از اقلام

## امنیت شغلی

بی تردید یکی از اهداف مهم ایجاد صنایع کارگاهی (کوچک) بوجود آوردن فرصت‌های شغلی در سطح مناطق روستایی است. نبود اشتغال مولد در روستا از دیدگاه بسیاری از نظریه پردازان اقتصادی می‌تواند به عدم برخورداری از امنیت شغلی و نهایتاً به مهاجرت‌های روستایی منجر شود. (طاهر خانی، ۱۳۷۹، ۶-۱۵) بدین ترتیب یکی از مهمترین اهداف ایجاد نواحی و شهرکهای صنعتی ایجاد اشتغال مولد، جهت حصول به امنیت شغلی اقشار آسیب‌پذیر بویژه ساکنان روستایی بوده است.

جدول ۳: آزمون ناپارامتری دو جمله‌ای تغییرات کالاهای مصرفی با دوام در قبل و بعد از اشتغال

مقدار احتمال محاسبه شده	نسبت موردانتظار	نسبت مشاهده شده	تعداد	گروهها	نام کالای بادوام
۰۰۰(a)	۰۵۰	۰۷۷	۳۴	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۲۳	۱۰	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۴۴		مجموع
۰۰۱(a)	۰۵۰	۰۷۴	۳۹	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۲۶	۱۴	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۵۳		مجموع
۰۰۱	۰۵۰	۰۹۴	۱۵	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۶	۱	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۶		مجموع
۱/۰۰۰(a)	۰۵۰	۰۵۱	۲۸	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۴۹	۲۷	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۵۵		مجموع
۰۰۰(a)	۰۵۰	۰۸۳	۳۴	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۱۷	۷	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۴۱		مجموع
۱۶۳(a)	۰۵۰	۰۶۴	۲۱	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۳۶	۱۲	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۳۳		مجموع
۰۰۰(a)	۰۵۰	۰۸۵	۴۴	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۱۵	۸	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۵۲		مجموع
۰۰۰(a)	۰۵۰	۰۸۷	۴۵	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۱۳	۷	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۵۲		مجموع
۱/۰۰۰	۰۵۰	۰۵۰	۳	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۵۰	۳	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۶		مجموع
۰۴۰۵(a)	۰۵۰	۰۵۸	۲۱	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۴۲	۱۵	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۳۶		مجموع
۰۲۱۹	۰۵۰	۰۸۳	۱	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۱۷	۵	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۶		مجموع
۰۰۹(a)	۰۵۰	۰۲۸	۱۱	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۷۲	۲۸	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۳۹		مجموع
۰۱۹(a)	۰۵۰	۰۷۴	۲۰	قبل از اشتغال	گروه اول
		۰۲۶	۷	بعد از اشتغال	گروه دوم
		۱/۰۰	۲۷		مجموع

ادامه جدول ۳: آزمون ناپارامتری دو جمله‌ای تغییرات کالاهای مصرفی با دوام در قبل و بعد از اشتغال

نام کالای بادوام	گروهها	تعداد	نسبت مشاهده شده	نسبت موردانتظار	مقدار احتمال محاسبه شده
موتور سیکلت	گروه اول	۱۹	۰۴۹	۰۵۰	۱/۰۰۰ (a)
	گروه دوم	۲۰	۰۵۱		
	مجموع	۳۹	۱/۰۰		
ماشین سواری	گروه اول	۲	۰۷۱	۰۵۰	۰۴۵۳
	گروه دوم	۵	۰۲۹		
	مجموع	۷	۱/۰۰		
سی دی	گروه اول	۱	۰۱۴	۰۵۰	۰۱۲۵
	گروه دوم	۶	۰۸۶		
	مجموع	۷	۱/۰۰		
پنکه	گروه اول	۲	۰۳۳	۰۵۰	۱/۰۰۰
	گروه دوم	۱	۰۶۷		
	مجموع	۳	۱/۰۰		
سایر اقلام	گروه اول	۱	۰۸۰	۰۵۰	۰۳۷۵
	گروه دوم	۴	۰۲۰		
	مجموع	۵	۱/۰۰		

مأخذ تحقیقات میدانی نگارنده - ۱۳۸۴

\* توجه: قسمتهایی که در مقدار احتمال محاسبه شده توسط (a) مشخص شده‌اند با استفاده از تقریب نرمال بدست آمده‌اند.

کارگاهی بیشتر از قبل از آن است:  $H_1$   
 نتایج بدست آمده از آزمون رتبه‌ای علامتدار ویلکاکسون (مهدوی، ۱۳۸۳، ۳۰۰-۳۰۵) نشان می‌دهد که احتمال محاسبه شده کوچکتر از ۰/۰۵ است. بنابراین می‌توان فرضیه  $H_0$  را رد نموده و پذیرفت که ایجاد صنایع کارگاهی (کوچک) ضمن ایجاد اشتغال توانسته است میزان امنیت شغلی شاغلین واحدهای تولیدی را افزایش دهد.

جدول ۴: تغییرات میزان امنیت شغلی شاغلین در دو دوره قبل

و بعد از اشتغال

رتبه‌ها	تعداد	میانگین رتبه‌ها	مجموع رتبه‌ها
رتبه‌های منفی	۲(a)	۱۷,۰۰	۳۴,۰۰
رتبه‌های مثبت	۴۴(b)	۲۳,۸۰	۱۰۴۷,۰۰
گره	۱۸(c)		
مجموع	۶۴		
رتبه‌های منفی	۲(d)	۱۸,۵۰	۳۷,۰۰
رتبه‌های مثبت	۴۵(e)	۲۴,۲۴	۱۰۹۱,۰۰
گره	۱۷(f)		
مجموع	۶۴		

مأخذ: تحقیقات میدانی نگارنده - ۱۳۸۴

$$a \quad 795 < 794$$

میزان رضایت از شغل فعلی: ۷۹۵

$$b \quad 795 > 794$$

میزان رضایت از شغل قبلی: ۷۹۴

بدین منظور جهت بررسی اشتغال‌زایی و تأثیرات روانی ایجاد نواحی و شهرکهای صنعتی در سطح شاغلین روستایی صنایع کارگاهی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال اقدام به طرح سؤال مبنی بر نگرش شاغلین به تداوم فعالیت و میزان امیدواری آنان به فعالیت جدید در پنج گزینه امنیت شغلی خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم گردید که نتایج آن نشان می‌دهد میزان رضایت از شغل قبلی متوسط به بالا ۶۲/۵ درصد پاسخ داده‌اند در صورتیکه میزان رضایت از شغل فعلی ۹۷/۴ درصد بوده است.

از نظر امیدوار بودن به آینده در شغل قبلی ۵۹/۴ درصد امیدوار بوده‌اند در صورتیکه در شغل فعلی یعنی کار در صنایع کارگاهی میزان آن ۹۴/۲ درصد بوده است که نشان می‌دهد ایجاد این کارگاهها امیدوار بودن به آینده را در سطح شاغلان روستایی افزایش داده است و حدود ۹۰ درصد امیدوار به تداوم کار فعلی در صنایع کارگاهی می‌باشند. هر چند عمدتاً ۸۲/۵ درصد در اندیشه شغل مناسبتری نیز می‌باشند.

طبق جدول میانگین رتبه‌ها میزان رضایت از شغل فعلی و امیدوار بودن به آینده هنگام کار در صنایع کارگاهی رشد چشمگیری داشته است.

### آزمون فرضیه

نظریات مساعد نسبت به امنیت شغلی در دو دوره قبل و بعد از اشتغال در صنایع کارگاهی دارای تفاوت معنا دار نیست:  $H_0$   
 نسبت نظریات مساعد به امنیت شغلی در دوره بعد از اشتغال در صنایع

میزان امید به آینده شغل فعلی: ۷۹۷

$$c \quad 795 = 794$$

میزان امید به آینده شغل قبلی: ۷۹۶

$$d \quad 797 < 796$$

$$e \quad 797 > 796$$

$$f \quad 797 = 796$$

است. میزان گذران اوقات فراغت در دوره قبل و بعد از اشتغال دارای

تفاوت معناداری نیست:  $H_0$

میزان گذران اوقات فراغت در دوره قبل و بعد از اشتغال دارای تفاوت

معناداری است:  $H_1$

نتایج بدست آمده از آزمون رتبه‌ای علامتدار ویلکاکسون (فروند، ۱۳۷۰، ۵۱۶-۵۱۹) نشان می‌دهد که احتمال محاسبه شده (۰/۰۰۱) کوچکتر از ۰/۵ است. بنابراین می‌توان فرضیه  $H_0$  را رد نموده و بپذیریم که تفاوت معناداری بین میزان گذران اوقات فراغت در دو دوره قبل و بعد از اشتغال وجود دارد.

### آزمون فرض

۷۹۷-۷۹۶	۷۹۵-۷۹۴	
-۵.۹۱۰(a)	-۵.۸۱۲(a)	مقدار Z نرمال استاندارد
.۰۰۰	.۰۰۰	مقدار احتمال معنی‌داری (آزمون دودامنه)

a بر اساس رتبه‌های منفی

b آزمون رتبه‌ای علامتدار ویلکاکسون

میزان رضایت از شغل فعلی: ۷۹۵

میزان رضایت از شغل قبلی: ۷۹۴

میزان امید به آینده شغل فعلی: ۷۹۷

میزان امید به آینده شغل قبلی: ۷۹۶

### تداوم زندگی در روستا و عدم گرایش به مهاجرت آزمون فرضیه

تفاوت معناداری میان نگرش شاغلین و خانواده آنان در دوره قبل و بعد

از اشتغال در مورد ماندگاری در روستای محل سکونت وجود ندارد:  $H_0$

تفاوت معناداری میان نگرش شاغلین و خانواده آنان در دوره قبل و بعد

از اشتغال در مورد ماندگاری در روستای محل سکونت وجود دارد:  $H_1$

طبق آزمون رتبه‌ای علامتدار ویلکاکسون وضعیت ادامه زندگی در روستا در دوره قبل و بعد از اشتغال در صنایع کارگاهی با مقدار احتمال ۰/۰۰۵ معنا دار می‌باشد و با بررسی میانگین رتبه‌ای افزایش را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر ایجاد این صنایع باعث افزایش میزان ماندگاری گردیده است که این میل در سرپرستان خانوارها زیاده‌تر از بقیه اعضای خانواده است و این مسئله خود منجر به کاهش مهاجرت می‌تواند شود.

### بررسی میزان مشارکت شاغلین روستایی آزمون فرضیه

برای آزمون تفاوت نگرش شاغلین جهت انجام مشارکت‌های روستایی

در دو دوره قبل و بعد از اشتغال ضمن تبیین فرضیه  $H_0$  در مقابل فرض  $H_1$  که بیان می‌دارد.

میزان انگیزه برای مشارکت‌های روستایی در دوره قبل و بعد از اشتغال

دارای تفاوت معناداری نیست:  $H_0$

میزان انگیزه برای مشارکت‌های روستایی در دوره بعد از اشتغال بیشتر

از دوره قبل آن است:  $H_1$

از آزمون رتبه‌ای علامتدار ویلکاکسون (کلانتری، ۱۳۸۲، ۱۴۷-۱۵۰) برای

تبیین مطلب استفاده شده است نتایج بدست آمده از آزمون نشان می‌دهد، از آنجائیکه احتمال محاسبه شده (۰/۰۰۱) کوچکتر از ناحیه رد در سطح آنها ۰/۰۵ است، می‌توان فرض  $H_0$  را رد نمود و بپذیرفت که میزان مشارکت‌های روستائیان شاغل در صنایع کارگاهی شهرستان شهرضا در دو دوره قبل و بعد از اشتغال دارای تفاوت معناداری است بویژه مشارکت مالی در امور روستا به علت بهبود وضعیت مالی چشمگیر می‌باشد. بنابراین با توجه به آزمون ویلکاکسون باید اذعان نمود که چنانچه روحیه مشارکت مالی در بین روستائیان جهت احداث کارگاههای کوچک تشویق و ترویج گردد، می‌توان در آینده به احداث و گسترش صنایع کارگاهی با سرمایه خود روستائیان همراه با کمک سیستم بانکی امید داشت و بالطبع به توسعه اشتغال روستایی، بهبود وضعیت کلی روستاها و نيل به توسعه پایدار روستایی امیدوار بود.

### بیمه و تأمین اجتماعی آزمون فرضیه

با تفاوت قابل توجه در درصد میانگین بدست آمده در دوره قبل و بعد از

اشتغال در سطح شاغلین به نظر می‌رسد فرض  $H_0$  و  $H_1$  بیان می‌شود. تفاوت

معناداری بین تعداد افراد بیمه شده در قبل و بعد از اشتغال وجود ندارد:  $H_0$

تفاوت معناداری بین تعداد افراد بیمه شده در قبل و بعد از اشتغال

وجود دارد:  $H_1$

جهت تبیین این ادعا با توجه به کاربرد آزمون رتبه‌ای علامت دار و

ویلکاکسون (آلدر، ۱۳۷۳، ۲۱۹-۲۴۰) نتایج بدست آمده نشان می‌دهد، از

آنجائیکه احتمال محاسبه شده در سطح شاغلین با میزان (۰/۰۰۰) کوچکتر

از آلفا ۰/۰۵ است می‌توان فرض  $H_0$  را رد نموده و بپذیریم که با توجه به

اطلاعات بدست آمده تفاوت معناداری بین تعداد افراد بیمه شده در دو دوره

قبل و بعد از اشتغال بوجود آمده است.

### وضعیت مسکن، مالکیت و نوع آن آزمون فرضیه

جهت تبیین معناداری میزان مالکیت و نوع مسکن در دوره قبل و بعد از

اشتغال ضمن طرح فرضیه  $H_0$  در برابر فرض  $H_1$  بیان می‌دارد:

### گذران اوقات فراغت و فعالیت‌های فرهنگی - هنری

اطلاعات کیفی بدست آمده از شاغلین در قالب صنایع کارگاهی و در

سطح شاغلین روستایی می‌تواند پیامدهای مطلوبی در جهت افزایش گذران

فراغت داشته باشد فرضیه  $H_0$  و  $H_1$  به شرح ذیل مورد آزمون قرار گرفته

تفاوت معناداری در مورد مالکیت و نوع مسکن در دوره قبل و بعد از اشتغال وجود ندارد: Ho

تفاوت معناداری در مورد مالکیت و نوع مسکن در دوره قبل و بعد از اشتغال وجود دارد: H1

با به کارگیری آمار، آزمون رتبه‌ای علامت دار ویلکاکسون چنین استنباط می‌شود که از آنجا که میزان احتمال محاسبه شده برای مالکیت مسکن و نوع آن به ترتیب ۰/۰۰۱ و ۰/۰۱۳ حاصل گردیده است که از آلفا ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد. بنابراین می‌توان فرض Ho مبنی بر عدم وجود تفاوت را رد نموده و بپذیریم که طبق جدول فراوانی و رتبه‌ها در مجموع وضعیت مسکن شاغلین روستایی در صنایع کارگاهی از نظر مالکیت و نوع مسکن بهتر شده است.

بنابراین در جدول ۵ بطور خلاصه آزمون معناداری تفاوت پاره‌ای از شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین روستایی مستقر در صنایع کارگاهی شهرستان شهرضا نشان داده می‌شود.

جدول ۵: آزمون معناداری تفاوت پاره‌ای از شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین روستایی مستقر در صنایع کارگاهی شهرستان شهرضا

مؤلفه	رتبه‌های منفی	رتبه‌های مثبت	رتبه‌های برابر	احتمال محاسبه شده
مشارکت	۶	۲۸	۴۱	۰/۰۰۱
امنیت شغلی	۲	۴۵	۱۷	۰/۰۰۰
گذران اوقات فراغت	۲۹	۹	۳۶	۰/۰۰۱
ماندگاری در روستا	۱۳	۳۵	۳۱	۰/۰۰۵
بیمه	۰	۴۶	۲۴	۰/۰۰۰
نوع مسکن	۲	۱۱	۵۷	۰/۰۱۳

مأخذ: تحقیقات میدانی نگارنده - ۱۳۸۴

از دیگر ابعاد و پیامدهای استقرار صنعت، ایجاد رفاه در سطح مناطق روستایی است. این الگو توسط دوایت پرکینز (Parkins, 1978, 133) در چنین شناسایی شده است که ابعاد متفاوتی چون مسکن، بهداشت و بیمه، مشارکت‌های روستایی و گذران اوقات فراغت را در بر می‌گیرد. نتایج بدست آمده از کاربرد «الگوی پرکینز» در سطح شاغلین ناحیه مورد مطالعه از مشابهت نسبی قابل توجهی برخوردار است. تأثیرات عمیق اشتغال جدید در بیمه و تأمین اجتماعی، نوع مسکن و ایجاد روحیه استقلال‌گرایی و افزایش روحیه مشارکت مالی بویژه در ابعاد مالی که می‌تواند متأثر از افزایش درآمد باشد، بنابراین از دیگر پیامدهای استقرار صنعت؛ ایجاد انگیزه برای مشارکت‌های مردمی است. این مؤلفه که مصادیق آن در مشارکت‌های مالی و مشورتی؛ سیاسی و عرضه رایگان نیروی کار تجلی می‌یابد در پاره‌ای از مؤلفه‌ها از جمله مشارکت مالی از تفاوت معناداری برخوردار می‌باشد. نمودهایی از نتایج بدست آمده و تطبیق آن با الگوی رفاه پرکینز می‌باشد که جدول آزمون احتمال تفاوت معنادار مثبت چشمگیری را در شاخص‌های توسعه در نزد شاغلین روستایی مستقر در صنایع کارگاهی شهرستان شهرضا نشان می‌دهد. عدم برخورداری از تفاوت معنا دار در

جهت مثبت، در مورد گذران اوقات فراغت شاغلین از ابعاد قابل تعمق بحث بوده که می‌تواند منشاء مباحث اساسی گردد. شاید نشأت گرفته از تفاوت فرهنگی جامعه ما با جوامع دیگر است که به پس انداز و آینده نگری برای خود فرزندانشان بیشتر توجه دارند. بنابراین به کار و افزایش درآمد بیشتر اهمیت می‌دهند. اگر چه به نظر می‌رسد بروز مشکلات حاد اقتصادی نه تنها جوامع روستایی بلکه جوامع شهری را نیز دچار عارضه عدم برخورداری از گذران مطلوب اوقات فراغت نموده است.

الگوی امنیت شغلی و ثبات درآمدی که در تحقیقات کامل لیدهولم (Liedholm, 1989, 48) اثبات شده است از دیگر پیامدهای صنایع کارگاهی در مناطق روستایی منطقه مورد مطالعه است که اطلاعات بدست آمده، در سطح شاغلین روستایی از رضایت نسبتاً بالای آنان حکایت دارد. به نظر می‌رسد، فعالیت حرفه‌ای در بخش کشاورزی و عدم برخورداری از شغل مناسب در دوره قبل از اشتغال، در افزایش ضریب امنیت شغلی شاغلین نقش مؤثری را ایفا نموده است. بالاخره الگوی ماندگاری جمعیت در سایه گسترش صنایع کارگاهی در مطالعات گودرای به آن پرداخته است در این منطقه نیز محقق شده است. به نظر می‌رسد افزایش غیر مترقبه قیمت مسکن در شهرها (بویژه استان اصفهان در سایه عدم فروش تراکم در تهران) در سالهای اخیر در این مسئله بی تأثیر نبوده است.

نتایج حاصل از داده‌های مربوط به فرضیه اول در صنایع کارگاهی شهرستان شهرضا نشان می‌دهد که ایجاد و گسترش صنایع کارگاهی در نزدیکی مناطق روستایی شهرستان شهرضا به عنوان مکمل و پشتیبان بخش کشاورزی باعث افزایش زمینه‌های اشتغال درآمد و جاذب نیروهای کار مازاد بر فعالیت کشاورزی در مناطق روستایی می‌شود. همچنین نتایج حاصل از داده‌های فرضیه دوم در مورد بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فضایی روستاهای مناطق روستایی شهرستان شهرضا تنها با سرمایه گذاری خود روستائیان محل امکان‌پذیر است. زیرا ۹۷/۷ درصد از سرمایه گذاران در صنایع کارگاهی سرمایه گذاران شهری هستند که درآمد حاصل را در شهر به مصرف می‌رسانند و از جانب دیگر روحیه مشارکت بویژه مشارکت مالی شاغلین روستایی طبق نتایج تحقیق بسیار زیاد می‌باشد. بنابراین اگر در سایه تعاونی‌های تولید، قرض الحسنه‌های محلی و... سرمایه‌های روستائیان جمع گردد و یا به عنوان سهامدار در کارگاه‌ها مشغول به کار شوند و همچنین سیستم بانکی کشور نیز با مشارکت در قالب ارائه وام به متقاضیان روستایی سرمایه گذار مساعدت نماید. به نظر می‌رسد که بهبود بیشتر وضعیت اجتماعی و اقتصادی مناطق روستایی محقق تر خواهد شد. زیرا بسط و توسعه اشتغال مولد و کاهش بیکاری؛ یکی از اهداف مهم تعاونی‌ها است. چراکه تعاونی‌ها با سرمایه گذاری موجب ایجاد اشتغال مولد بویژه برای جوانان می‌شوند. بنابراین تعاونی‌های تولید نه تنها دست واسطه‌ها و سلف خرها را کوتاه می‌نمایند بلکه مشارکت فعال در تعیین سرنوشت سیاسی اقتصادی و اجتماعی روستائیان می‌گردند. (طاهر خانی، ۱۳۸۳، ۱۲۴) که از جمله مشارکت مالی و سرمایه گذاری روستائیان در صنایع کارگاهی (کوچک) است که می‌تواند تحول عظیمی در سطح زندگی روستائیان و به تبع آن وضع

اقتصاد عمومی کشور ایفا نماید. به عنوان نمونه تعاونی‌های مرز نشینان در سیستان و بلوچستان است که یکی از اهداف آن بهبود وضع مردم منطقه (مناطق مرزی) و ایجاد رفاه برای آنان است. (براهیم زاده، ۱۳۸۴، ۱۰۹-۱۲۳)

## خلاصه نتایج

ارزیابی تبیین جایگاه استقرار صنعت در روستا در قالب ایجاد صنایع کارگاهی با اهداف تبیین شده در توسعه پایدار که بر حسب مورد در شهرستان شهرضا مورد مطالعه و آزمون قرار گرفته است، با ملحوظ نمودن «اثرات اجتماعی و اقتصادی صنعتی شدن روستا» منتج به نتایج ذیل گردیده است:

طبق جداول ۳ و ۴ و ۵ آزمون معناداری پاره‌ای از شاخص‌های توسعه، تغییر در الگوی مصرف کالاهای با دوام، میزان مشارکت، امنیت شغلی و امید به آینده، بیمه نوع مسکن و تا حدی ماندگاری در روستا از پیامدهای بارز ایجاد صنایع کارگاهی در مناطق روستایی است.

اما مسائلی به نظر می‌رسد که نیاز به بازنگری و توجه دارد از جمله: استراتژی توسعه صنعتی در قالب صنایع کارگاهی غالباً دارای جهت‌گیری کشاورزی نبوده، لذا تأثیر مهمی در تغییر بهره‌وری صنعتی و ایجاد پیوند میان بخش کشاورزی و صنعت نداشته است. ایجاد فرصت‌های شغلی و اشتغال روستایی از طریق صنایع کارگاهی به عنوان بخش جانشین کشاورزی و نه بخش مکمل آن عمل نموده است. استفاده از منابع فرامحلی یا مواد اولیه به نسبت منابع محلی در فرایند تولید غلبه داشته است. تولید زنجیره‌ای و پیوند با واحدهای صنعتی بزرگ از کمیت بسیار اندکی برخوردار بوده است. اکثریت سرمایه‌گذاران در این صنایع را افراد غیر روستایی و غیر ساکن در آن تشکیل می‌دهند. این بدان معناست که ساختار غیر محلی بر منابع کارآفرین محلی غلبه داشته و جهت‌گیری سود حاصل از تولید به خارج از منطقه روستایی هدایت می‌شود.

در مجموع می‌توان نگاشت که مکان یابی پروژه‌های صنعتی در نواحی روستایی می‌تواند عملکردی مثبت در جهت رفع معضلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی داشته باشد. (مطبعی لنگرودی، ۱۳۸۰، ۲۲)

## پیشنهادات و راهکار مشارکت مالی بیشتر روستائیان منطقه در صنایع کارگاهی

برای اینکه در روستاهای منطقه مورد مطالعه، سرمایه‌گذاری در صنایع کارگاهی توسط خود روستائیان صورت گیرد تا در سایه آن توسعه پایدار و همه‌جانبه روستایی نتیجه شود، لازم است نگاهی به نظریات و عملکردها (تجارب آموزنده) در مناطق مختلف جهان در این زمینه انداخته شود. در کتاب «دلایلی برای موفقیت» نگاشته شده که برای عینیت بخشی به توسعه روستایی باید توسعه مردم محور مد نظر قرار گیرد. بهتر است بدانیم که موفقیت هر چند نیاز به پشتوانه مالی دارد اما به ایده، رهبری و راهبردهای مناسب وابستگی بیشتری دارد که موارد فوق‌زمینه برای حل مشکل کم‌پولی خواهد بود. (آپهوف، ۱۳۸۲، ۲) برای نمونه جهت تأمین اعتبارات مورد نیاز روستاها در بنگلادش به تاسیس بانک گرامین و در سری لانکا به ایجاد

تعاونی‌های پس انداز و اعتبارات ساناسا اقدام نمودند (کریشنا ۱۳۸۲، ۱۳ و ۱۹) بنابراین با گسترش سازمانهای خود یاری ویژه محرومان روستایی می‌توان بر بسیاری از مشکلات در راه توسعه روستایی فایز آمد. زیرا مقصود از پدیده گسترش خود یاری حمایت از تأسیس تشکیلات خودیاری خود گردان و خود اتکا و توانمند ساختن آن برای ادامه حیات است. برای دستیابی به این مهم سه راهبرد مختلف به کار می‌رود.

۱- راهبردهای تأسیس سازمانهای خودیاری

۲- راهبردهای تنوع بخشی به سازمانهای خودیاری

۳- راهبردهایی بر ای غیردولتی کردن سازمانهای خودیاری (مونکنز، ۱۳۷۴، ۹)

با توجه به اینکه نقش اعتبارات بانکی در توسعه روستایی و ایجاد فرصت‌های شغلی بر کسی پوشیده نیست، در این زمینه سیاستهای پولی و اعتباری جایگاه ویژه‌ای دارد و اقتصاددانان توسعه وجود نظام پولی و اعتباری مناسب را رمز موفقیت‌های توسعه می‌دانند (بختیاری، ۱۳۸۳، ۷۳) بنابراین با بهره‌گیری از انواع سیاست‌های حمایتی می‌توان در توسعه صنایع کارگاهی در روستا مؤثر بود. سیاستهای حمایتی به وسیله ابزارهای گوناگونی اجرا می‌شوند. این ابزارها به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند:

۱- سیاست‌های مالی؛ ۲- سیاست‌های پولی؛ ۳- سیاست‌های بازرگانی؛ از مهمترین سیاست‌های مالی می‌توان به یارانه و بخشودگی مالیات اشاره کرد و همچنین از ابزارهای سیاست پولی می‌توان نرخ ارز را نام برد. سیاست‌های بازرگانی به وسیله ابزارهای گوناگونی همچون تعرفه گمرکی؛ سهمیه‌بندی؛ محدودیت‌های تجاری و غیره اجرا می‌شوند. این سیاست‌ها که عموماً به وسیله دولت‌ها وضع می‌شوند به راحتی می‌توانند در توسعه صنایع کوچک تأثیر گذار باشند. (استیون، ۱۳۷۷، ۳۰)

کتاب قانون چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ماده ۹۵ بر این موضوع تأکید دارد. «دولت مکلف است به طراحی روشهای لازم برای افزایش بهره‌وری و درآمد روستائیان و عشایر، به منظور ایجاد فرصت‌های اشتغال به ویژه در دوره‌های زمانی خارج از فصول کاشت و برداشت، با رویکرد مشارکت روستائیان و عشایر، با حمایت از صندوق قرض الحسنه توسعه اشتغال روستایی و صندوق اشتغال نیازمندان پردازد. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۳، ۱۲۰)

زیرا توسعه یکپارچه روستایی منوط به افزایش تولید؛ بهبود سطح دانش و انگیزش و... می‌باشد. (سعیدی، ۱۳۸۰، ۹۹) لذا با ایجاد تشکیلاتی چون قرض الحسنه‌های روستایی می‌توان راهبرد صنعتی شدن در روستا را تعقیب کرد (حبیبیان، ۱۳۸۲، ۱۷۵) و با ایجاد علاقه و تشویق بین روستائیان و توجیه شوراهای اسلامی روستاها به نحوی که آنان نیز آحاد مردم روستایی را آگاه نمایند بسیج و مشارکت همگانی در این زمینه را افزایش داد (گامی، ۱۹۸۱، ۱۳۷۱) و رمز موفقیت که همانا بسیج و مشارکت همگانی می‌باشد را میسر کرد. زیرا در روستاها پس اندازها به صورت طلای زنان یا نگهداری قالی و غیره صورت می‌گیرد که در صورت هدایت صحیح این ذخایر در پس اندازهای مثبت‌تر، می‌توان در چرخه تولید به ویژه صنایع کارگاهی از آن بهره گرفت. بنابراین از راهکارهای مناسب جهت تأمین منابع مالی صنایع کارگاهی توسط



خود روستاییان با تأسیس شرکت های تعاونی یا قرض الحسنه های روستایی است که می توانند سرمایه لازم برای مشارکت را فراهم آورند. بطوریکه در دراز مدت سود حاصل از سرمایه گذاری در مناطق روستایی به خود روستاها برگردد و مصرف شود و تعالی و توسعه را به همراه آورد.

## منابع و مآخذ

- ۱- آپهونورم وهمکاران: دلایلی برای موفقیت: مترجم: عبدالرسول مرتضوی؛ وزارت جهاد کشاورزی: تهران: ۱۳۸۲
- ۲- آلدنر، هنری. ال. واداردبی. راسلر: مقدمه ای بر احتمالات و آمار: ترجمه: عباسعلی زالی و جمشید جعفری؛ چاپ چهارم انتشارات دانشگاه تهران: ۱۳۷۳.
- ۳- ابراهیم زاده، عیسی و فرامرزی یمانی: تحلیلی بر تعاونی های مرزنشینان... سیستان و بلوچستان: پژوهشهای جغرافیایی؛ شماره ۵۱: بهار ۱۳۸۴.
- ۴- استیون، رابرت وی و کازی: تغییرات مزیت نسبی و سیاست های بازرگانی و توسعه: ترجمه: عبدالرزاق الدین افتخاری؛ فصلنامه مدرس؛ دوره دوم؛ ش ۶: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس؛ تهران: بهار ۱۳۷۷
- ۵- الغنمی، ام. آر: بحران فقر روستایی؛ آیا مشارکت می تواند آن را از میان بردارد؟؛ ترجمه: ناصر اوکتایی؛ گاهنامه روستا و توسعه: مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی جهاد سازندگی؛ شماره ۵: تهران: ۱۳۷۲
- ۶- بختیاری، صادق و فاطمه پاسبان: نقش اعتبارات بانکی در توسعه فرصت های شغلی: اقتصاد کشاورزی و توسعه؛ سال ۱۲؛ ش ۴۶: تابستان ۱۳۸۳.
- ۷- چمبرز، رابرت: توسعه اولویت بخشی به فقرا؛ ترجمه: مصطفی ازکیا؛ انتشارات دانشگاه تهران: ۱۳۷۶
- ۸- حبیبیان نقیبه، مجید: قرض الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی؛ انتشارات وزارت امور اقتصادی و دارایی: تهران: ۱۳۸۲.
- ۹- رانو، آر. وی: صنایع کوچک و اقتصاد در حال توسعه هندوستان، مترجم: جهاد سازندگی استان اصفهان؛ دفتر مرکزی جهاد سازندگی: تهران: ۱۳۶۶
- ۱۰- سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور: قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران؛ انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور: تهران: ۱۳۸۳.
- ۱۱- سازمان صنایع کوچک و شهرکهای صنعتی ایران: سیاست های موفق توسعه صنایع کوچک؛ انتشارات کارآفرینان بصیر: تهران: ۱۳۸۳.
- ۱۲- سعیدی، عباس و عبدالحمید نظری: تحلیلی بر طرح ایجاد نواحی صنعتی روستایی در ایران؛ مجله علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان؛ سال ۷؛ شماره پیاپی ۱۶؛ زاهدان: ۱۳۸۰.
- ۱۳- سولانکی: صنایع کوچک روستایی هند مشکلات و دورنمای آینده؛ ترجمه حسن هاشمی داران؛ انتشارات وزارت کشاورزی: تهران: ۱۳۷۸.
- ۱۴- طاهر خانی، مهدی: صنعتی شدن روستا؛ وزارت جهاد کشاورزی: تهران: ۱۳۷۹.
- ۱۵- طاهر خانی، مهدی: تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت های روستا-شهری؛ جهت گیری ها و مباحث جدید؛ روستا و توسعه؛ سال ۴؛ شماره ۳ و ۴؛ پاییز و زمستان ۱۳۷۹.
- ۱۶- طاهر خانی، مهدی و وکیل حیدری: نقش تعاونی های تولیدی در توسعه مناطق روستایی (مشگین شهر)؛ پژوهشهای جغرافیایی؛ ش ۴۹: ۱۳۸۳.
- ۱۷- فروند، جان و رانلد واپول: آمار ریاضی؛ ترجمه: علی عمیدی و محمد قاسم وحیدی اصل؛ مرکز نشر دانشگاهی: تهران: ۱۳۷۰.

- ۱۸- کریشنا، آنیرودو وهمکاران: دلایلی برای امیدواری؛ ترجمه: پیروز ایزدی؛ وزارت جهاد کشاورزی: تهران: ۱۳۸۲.
- ۱۹- کلانتری، خلیل، پردازش و تحلیل داده هادر تحقیقات اجتماعی-اقتصادی؛ مهندسین مشاور طرح و منظر: تهران: ۱۳۸۲.
- ۲۰- گای، دارام: توسعه مشارکتی: چشم اندازهایی از تجربه های توده روستایی؛ روستا و توسعه؛ ش ۴؛ مهر ۱۳۷۱.

- ۲۱- مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ اثرات اقتصادی-اجتماعی شهرک های صنعتی در نواحی روستایی مشهد؛ فصلنامه تحقیقات جغرافیایی؛ س ۱۶؛ ش ۲؛ شماره پیاپی ۶۱؛ مشهد ۱۳۸۰.
- ۲۲- معاونت صنایع و توسعه روستایی؛ اهداف و سیاست ها و برنامه های دفتر صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی در سال ۸۳؛ وزارت جهاد کشاورزی: تهران: ۱۳۸۳.
- ۲۳- مهدوی، مسعود و مهدی طاهر خانی: کاربرد آمار در جغرافیا؛ نشر قومس؛ تهران: ۱۳۸۳.
- ۲۴- مونکنر، هانس اچ. وهمکاران: راهبردهایی برای گسترش سازمانهای خودیاری ویژه محرومان روستایی؛ وزارت جهاد سازندگی: تهران: ۱۳۷۴.

25- Abraham, j; Rural industries and rural industrialization in developing economy: Indian experience; journal of Reconstruction; Vole. 27; 1994;

26- Albrecht, DonE; Poverty in non metropolitan America: Impact of industrial employment, and family structure variables; Rural sociology; Vol. 65; No.1 ; 2000.

27- Curran, James; The location of small and medium enterprises: Are there urban - rural difference?; Rutledge; 1993.

28- Foss, loaf; Establishment structure; Job flows and rural employment; Rural employment in OECD countries ; chapter; 1997.

29- Guidry, Ly ; Employment impacts of rural industrialization La Salle parish Louisiana ; Louisiana Rural Economist; Vol. 36; 1997.

30- <http://www.oecd.org/Industrial> performance and competitiveness in an area of globalization and technological chance; Istanbul Ministeral conference on small businesses and entrepreneur ship 3-5; June 2004.

31- Liedholm, carl; The role of non from activities in the rural economy; Macmillan press In Association with the IEA; 1989.

32- Mahdavi, M & Ghadiri Masoum, M; Traditional Rural Industry With Respect Of Carpet Weaving...; Research In Geography; No. 51; University Of Tehran; 2005.

33- Perkins, Dwight; Rural small - scale industry in the peoples republic of china; The American rural small - scale industry delegation; 1978.

34- Rau, S.K; Rural Industrialization: policy & programs in four Asian countries , Asian productivity organization; Tokyo; 1985.

35- Rizvanul, Islam; Rural industrialization: an engine of prosperity in postreform rural china; world development; vol.22;No . 11; 1994.

36- Woldsemait. B; Prospects for rural industrialization in Ethiopia; Ethiopian Journal of development research; vol.3; No.2; 1979.

## پی نوشت

1) Leisure





